

Kisregények a szerelemről

Filip David: *Álom a szerelemről és a halálról*. Fordította Náray Éva.
Timp, Budapest, 2010

Az álom és a valóság határán

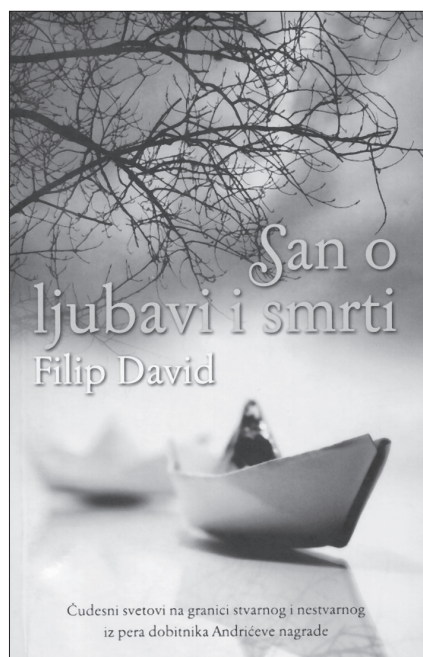
*„Ez a két valóság rejtelmesen és hatalmasan
mégis összekapcsolódhat, és olyankor fölsejle-
nek életünk és halálunk legmélyebb mélyei.”*

(Lukács László)

A regény első egységében teljesen újraértékelődik a szerelem fogalma, amelynek kiteljesedésében a materiális különbségek már nem szabnak határokat. Vajon létrejöhet-e egy olyan házasság, amelynek egyik tagja nem tartozik az élők sorába, és csupán egy vízió, egy álmokép formájában van jelen a szerelmes tudatában. Ennek kapcsán felvetődik az a kérdés is, hogy az emberi világ mennyire számít autentikusnak, hiszen itt már a természetfeletti is ugyanolyan értékekkel bír, mint a való. A realitás és az álom határai fátyolosak, nem tudni, mi az anyagi valóság és mi a szétfoszló illúzió része. Az olvasó is a két világ között kalandozik, érzékeit az események kaotikussága teljesen összezavarja, és csak egy kiélezett-stabil pillanatban tudja eldönteni, hogy melyik szint szüremkedik át a másikba, melyik az uralkodó a kettő közül. A vallás, a misztikum és az örökkévalóság egymásba épülésével teljeseedik ki a szerelmi történet, amelyet kalandozások és vágyakozások sora előz meg.

Az elbeszélő, aki szinte a semmiből szólal meg, mindjárt a legelső szakaszban egy olyan, időpont és elhelyezés nélküli régmúltat idéz föl, amelynek a beszéd jelen idejétől való távolságát semmi sem jelzi, egy végtelen régmúlt időt. Ebbe az ébrenlét határán töltött időbe ágyazódnak be a gyermekkori emlékek.

Ha képzeletbeli határokat szeretnénk felállítani a műben azzal a céllal, hogy átláthatóbbá tegyük a dimenziók közötti szférákat, akkor az első vonalat Kamminer rabbi halálánál kell meghúznunk. A mű ez idáig teljesen

realisztikus. Egy zsidó vallású társadalom meghatározott cselekedetei egy meghatározatlan időben. Más népekhez hasonlóan van vezetőjük, vallásuk, és ehhez párosul a mindennek feletti Tóra könyve. Felmerül isten létének és az igaz hitnek a kérdése is. A nép köreiben vannak a hitre elhivatott személyek, akik mindennek fölé helyezik a szent könyvet, de itt vannak a társadalom szégyenfoltjai, akik áthágják a családi tradíciókat, és a romlás felé viszik a szellemi kultúrát. A magukat felsőbbrendűnek vallók pogromot hajtanak végre a zsidók ellen. Persze a legsötétebb korszakokban is vannak csodák, az árnyék mellett ott a fényesség is. Ilyen mirákulumnak számít a talált gyermek, amely annak, aki rábukkan, egy tanúbizonyság, hogy isten még a legembertelenebb időben sem fordítja el tekintetét az emberről. A gyermek ajándék a gondviselője számára, amely a lélekben keletkezett úr kárpótlására szolgál. Azt nem tudni, hogyan élhette túl az eseményeket sértetlen állapotban, hiszen hullák vették körül. Következésképpen azt feltételezzük, hogy egy magasabb hatalom oltalma alatt áll. Isten ajándékaként vagyunk hajlamosak azonosítani. Ehhez még párosult a gyermek megtalálása után látott álomkép¹, amely alapján a Jákob nevet kapta. „[...] Jákob tulajdonképpen a gondjaira bízott anyagi gyermek,

¹ „[...] álmában jól kivehetően látta az égből a földre vezető lajtortját, amelyen keresztül az angyalok mentek a mennybe és ereszkedtek a földre. Olyan lajtortja, amilyent egykoron Izsák és Rebekka gyermeke is látott álmában [...]” (10).

mintegy isteni jel, hogy minden szenvedés, balsikeres élet, erőszakos halál ellenére az Úr állandóan gondot visel azokról, akik hisznek benne” (12).

Az ilyen gyermek sohasem szürkül bele a társadalomba, küldetése van. Még ha visszavonultan is kíván élni, felkelti az emberek érdeklődését. Ebben a történetben éppen a szépségével. Mindig van valami szerepe, akár pozitív, akár negatív, de sorsfordító, amelynek rendkívül nagy hatása van a népre vagy a vallásra nézve. Elvesztése súlyos következményeket von maga után.

A rabbi élete során elszigetelve tartotta Jákobot a külvilágtól, és halála után ez a kalitka megszűnt a fiú körül. Ekkor kezdte megismerni az élet másik arcát, amely nemcsak a hit körül forog, hanem a testiségen és az élvezeteken is alapul. Az apja távol tartotta a romlott világtól, amely halála után rázúdult a fiúra, és megfertőzte az ártatlan gyermeket. A bizonytalan s néhol átláthatatlan cselekmények sorozatát, a mű szürreálisabb részét nehéz lenne egyetlen perióduson belül meghatározni, hiszen jóval bonyolultabb ennél. Itt már nem lehet erőteljes határvonalakat húzni, csupán spekulációkra alapozhatunk. A bizonytalanság egyre erőteljesebb lesz. Jákob egyszerre közeledik a valóság és álom perifériáján, amelyet egy hajsza választ el egymástól. A két szféra először egy álomszerű vízióban ötvöződik. A férfi apja halála után egy álmot lát. Olyan ismeretlen városba csöppen, amely minden szenvedélyt tükrözi. Bujaság és feslettség tombol az utcákon, szinte mindenén érezhető az alkohol és izzadság szagának orrfacsaró elegye. Ez a romlás országa, ahol nincs semmi szégyellnivaló. A vágyak szabadon kiélhetőek. Az események elveszítik ok-okozati láncolatukat, semmi sem valamiért történik, csupán a semmiből születik. Ebben a vágyálomban jelenik meg először az ösztönös és elfojthatatlan érzés, amelynek mindenekfeletti átívelő hatalma van. Ez az emóció pedig a szerelem. Ekkor fuzionál két lélek, elválaszthatatlanul. Ebben az egyesülésben Jákob kiéli minden szenvedélyét a lányon. A fiú számára csak egy álomkép, irreálisnak hiszi, nem sejtve, hogy egykoron ő is létezett. Átadja testét az élvezetnek. Álmában még mélyebb álomba merül, ahol nevelőapjával találkozik. Ezekben a víziókban épülnek egymásra a szintek. A valóságra egy álom, amelyet egy még mélyebb álom követ. „Álom és valóság megkülönböztetésének egyedüli biztos kritériuma nem egyéb, mint a felébredés egészen empirikus kritériuma, amely mindazonáltal kifejezetten és érezhetően megszakítja az álmodott dolgok és a való élet dolgai közti oksági összefüggést.”²

A két szerelmes első találkozása óta a könyv egyetlen sora sem jelzi, hogy Jákob felébredt, vagy még mélyebb álomba merült volna. Az a variáns sem kizárható, hogy csak az egyik álmából ébredt fel, és a másik

² Arthur Schopenhauer: *A világ mint akarat és képzet*. Fordította Tandori Ágnes és Tandori Dezső. Osiris, Budapest, 2002

folytatódik tovább, és egyre mélyebbre süllyed benne. Ez megmagyarázná a további víziószerű történeteket.

Az álomhoz szorosan köti szerelmével való első találkozása, hiszen ezen az álmon kívül nincs más emléke a lányról. Az egyetlen mondata, amelyet a fülébe súgott, kitörölhetetlenül ott cseng tovább. A valósághoz pedig ennek az álomképnek a földön való keresése köti.

A másik fontos és meghatározó állomás, amely végérvényesen jelentős a történetek alakulására nézve, az a lakodalom, amelybe a fiú belecsöppen. Ebben a jelenetben kerül újra kapcsolatba a szerelemmel. A lány másodszor is megmutatkozik Jákob számára, csupán egy kósza pillanatra, szobája ablakában. Ez a látomás sokkal valóságosabb, mint az előző. Az álom egy pillanatra dominánsabb helyzetbe kerül, és megzavarja a fiú érzékeit. „Időnként elfogta a fáradtság a nagy ricsajtól, lehunyta szemét és egyfajta köztes állapotba merült, az álom és a valóság közé” (42). Tehát Jákob ismét elbóbiskolt, pontosabban félálomba merült, és csak ezután látta a lányt, a szoba ablakában. Ez a köztes állapot lehetett az oka annak, hogy csak egy kósza pillanatra, délibábként mutatkozott meg. Csakis az álom lehet a kulcs ahhoz, hogy a lánnyal felvegye a kapcsolatot, mert a színtiszta valóságban soha nem láthatta és érzékelhette őt, sohasem a materiálishoz kötve tapasztalta, hanem két dimenzió határán. „[...] a bölcs emberek azt mondják, minden összefügg egymással egyik a másikban, az álom világa a való világgal” (32).

Ez a történet végérvényesen meghatározza a művet, ekkor kezdődik el igazán a cselekmény. Ezután a szeretet már beteljesülhet, hiszen nem csak egy látomásként van jelen a lány a Másik tudatában. Ha nem is ezen a világon, de létezik valahol, és ezt próbálja a fiú tudomására hozni. Ráchel és Jákob különböző dimenziókban való jelenléte, testi létezésből adódó különbségük itt már nem választóvonal, nem számít óriási akadálnak. Már az álomban a két lélek egybeolvadt. A valóság korlátoltsága sem szabhat ennek az egyesülésnek gátat. Minden cselekedetnek oka van, tudatosan történik vagy sem. Az események kaotikussága majd leegyszerűsödik, a kellő pillanatban letisztul az olvasó számára. Az örök időkre szóló szellemi együttlétnek Jákob halála lesz a kulcsa. Nincs is más megoldás erre a helyzetre.

A szerelem még a leghetetlenebb körülmények között is kiteljesedik. „A szerelem erős, mint a halál”³, és bizton állíthatjuk, hogy erősebb is annál. A boldogság sohasem adja magát könnyen, mindig akadályokat és próbatételeket állít fel. Ezek után a mű vándorlással és barangolással övezett szakasza következik. A főhős egy csavargó peregrinussá alakul.

³ *Énekek éneke*. Fordította Károli Gáspár. Magyar Helikon, Budapest, 1981

Feladata egy levél kézre juttatása. Érdekes, hogy vándorlása során teljesen megfeledkezik a szerelemről, csak egyszer merengett el a vágyódásának tárgyán. Még azt sem állíthatjuk, hogy minden gondolatát a levél kézre juttatására összpontosítaná. Mintha érezné, hogy minden egyes lépésével távolodik az eddig ismert világtól. „Ez az egész út olykor úgy tűnt neki, mint egy séta a valóság határán, mintha kifelé tartana abból a ködből, amelyben eddig élt, egy tisztásra, ahol minden áttekinthetőbb, tágasabb, de bizonyos módon titokzatosabb és áttekinthetetlenebb annál a világnál, amelyet eddig ismert” (69). Igaz, az egész vándorlás a levél kézre adása érdekében folyik, de a főhősből hiányzik a vágyakozás, az elfojthatatlan izgalom, amelyet éreznie kellene. Olyan érzéseink támadnak, mintha bolyongása céltalan lenne.

Útja során felerősödnek az emberi kapcsolatok, és az eddig magányos hősünk egy útitársra talál.

A határvonalat az álom és valóság szegregálására ismét meghúzhatjuk. A vándorlás periódusa egy olyan útvonalon történik, amely a kiindulóponttól a vég felé haladva egy egyre jobban felerősödő álmokép. Jákob időn át megtett állomásai körül mindenkor egy „világ” kristályosodik ki, melynek exitálásával az Én halála is bekövetkezik. Ez nem egy „objektív” világ, hanem az ő „világa”. A bizonytalan gátat ott állíthatjuk fel, amikor Jákob egy hegyekkel övezett falucskába csöppen. Útvesztő sikátorai megtévesztik a tájékozódását. Megjelenik a labirintus, mint öskép, az önleképező archetípus, amely jelzi a tudatalatti és az alvilág kezdetét. Ez a falu legyen a limit, a valószerű és a nem létező között”. „[...] a nyomasztó csend azt jelezte, hogy itt nem valami vidám világ él” (73). A világ a kulcsszó, itt hagyta el Jákob a valóságot. Egy újabb és még ismeretlenebb helyre csöppen. Ő már a dimenziók között vándorol. Itt rugaszkodott el végérvényesen attól a világtól, amely eddig sem volt teljesen reális. Ez egy démoninak mondható hely, amelynek lakói egyszerre közlekednek mindkét dimenzióban. A faluba érkezés előtti történések és az a személy, aki kis ideig Jákob útitársa volt a vándorlás folyamán, még a valóságoshoz kötik őt. Ezek a kapcsolatok nem engedik, hogy drasztikusan elszakadjon attól. A falu elhagyása után pedig minden olyan felfoghatatlan és érthetetlen. Már teljesen elszakadt az effektívtől. Egyre mélyebben süllyed el az álmokban.

Ebben a faluban a hely démonai megkísértik Jákobot. Felajánlanak neki egy torz menyasszonyt. Véleményem szerint, ha Jákob elveszi a lányt, akkor ezzel egy időben örök hűséget is fogad neki, és ha ezt megtette volna, akkor örökre ezen a szinten ragad, és sohasem térhet vissza a valóságba. Ezzel a tettel megghiúsították volna a szerelem kiteljesedését Jákob és Ráchel között. Jákob nem engedett a kísértésnek, és

továbblépett. Igaz, megfordult a fejében, hogy visszamenjen, de a tájra boruló ködfelhő nem engedte azt. „A vak feledésnek néma homálya” (Paul Valéry), amely tulajdonképpen Jákob visszaemlékezni nem tudását szimbolizálja. Nem adhatja át másnak a lelkét. Neki sokkal fontosabb küldetése van annál, hogy egy démonnak fogadjon örök hűséget, aki a romlásba taszítaná a szellemét. Ő jóval nagyobb cselekedetre hivatott. Már élete alkonyán is bebizonyosodott, hogy különleges. Nem veszíthet, nem kárhozhat el a lelke. Egy magasabb hatalom oltalma alatt áll, aki már a kezdetektől fogva tiszta életre szánta őt. Megóvva minden romlottságtól, ami az emberi lélekben gyökerez. Ha jobban belegondolunk, akkor Ráchel és a fiú első találkozása is Jákob kísértése volt. A lány felajánlotta magát neki, akár csak az előbbieken említett menyasszony is tette, az apja közvetítésével. A fiú megadta magát Ráchelnek, és engedett a csábításnak. Örök hűséget fogadott neki.

A kalandozások első ciklusában felbukkanó társhoz hasonlatosan, a fiú megkísértése utáni szakaszban is megjelenik az útítárs. A két vándor összehasonlításával is meg lehet állapítani, hogy az első a reálshoz, a második pedig az álomhoz kapcsolja Jákobot. A két személy bemutatásával is lehet tükrözni a szinteket. Az első vándor útja településeken, erdőkön és mezőkön halad át. A hit elhivatott személye. Ő mindent sutba dobott a vallásért, hogy majd hosszas merengés után ráleljen a lelki békére. „[...] arra megy, amerre a lába viszi, ami szabaddá teszi arra, hogy minden hátsó gondolat nélkül kövesse az Úr akaratát ” (56). Jellemében egyetlen irreális vonás sem rejlik. A második személy jellemzése már jóval nehezebb feladat. Állandóan mozgásban van a dimenziók között. Jákob mellé is a semmiből termett. „Nem létezik semmi mögöttem, nem létezik semmi előttem. Az egyetlen, amit tudok, az az, hogy valami ismeretlen erő dobál időn és téren át” (78). Örökös zuhanásban él, sohasem tudni, hogy mikor folytatja útját a dimenziók között. Még maga sincs tisztában úti céljával. A két személy jelentősen különbözik egymástól. Az első egyén a vándorlás kezdetén társul a fiúhoz, a második pedig már a cél vége felé közeledve bukkan fel. Az eseményeken és magán a szereplőkön is érezhető az egyre jobban fokozódó feszültség és zavarodottság is. Mindjobban feszülnek a húrok. Jákob egyre mélyebbre süllyed az álmokban. Minden helyszín és szereplő látomásszerű. Feladatuk és funkciójuk józan ésszel már nem meghatározható. A feszültség és a megmagyarázhatatlanság érződik minden egyes mozzanaton. A szintek sem épülhetnek egymásra a végtelenségig. Egyszer a fiú elméje is eléri a tűrés határát, azt a pontot, amelynél már nem lehet tovább fokozni az eseményeket. Várható, hogy ezt a nyomást majd egy óriási robbanás követi, amely után minden összeom-

lik. Jákob tudata pedig nem lesz képes visszatérni a valóságba. Már maga sem tudja megítélni a materiális világot, ezért ép elméje megbomlik.

Minden egyes lépésével közeledik a kiteljesedés felé, már ő maga se tudja pontosan, hogy merre tart. „Úgy tűnt számára, hogy a világ végére ért” (87). Zemlinhez közeledve egy folyó mellett halad el, amely a kísérteties Léthé⁴ idézi. Betegségek és dögvész pusztít, még a hó sem tudja eltakarni a halált. Nem más ez, mint az alvilág. A város leírásának képe pontosan egyezik annak a helynek az ismérveivel, ahol Jákob először megtapasztalta a szerelmet.

A végállomást azon a ponton jelölhetjük meg, amikor betér egy út melletti házba. „Jákob belépett a zsufolásig telt helyiségbe... egy természetes szakállas ember fogadta. Úgy viselkedett, mintha várta volna érkezését” (88). Ez a vendégfogadás még számára is különös, pedig útja során volt már része ehhez hasonlóknak. Tiszta ruhát adnak rá, és meleg ételt kap. Felkészítik valamire. Mintha egy nem mindennapi esemény előkészületeit végeznék.

Ebben a világban egyszerre jelenik meg két meghatározó és sorsdöntő személyiség. Ráchel és Kamminer rabbi. Most már mindkettőjük szelleme egy szinten tartózkodik, pedig a mű kezdetén a rabbi egy mélyebb álomban tudta felvenni a kapcsolatot a fiúval. Itt már minden szint egymásba mosódott, a valóság és az álom, valamint az álom és az álom közötti határok eltűntek, köddé váltak. Semmilyen korlát nem akadályozza a különböző dimenziókban létezők egy szinten való jelenlétét. Az óriási súly, amely ránehezedik a fiú tudatára, lassan összeroppantja őt.

Itt történik meg a menyegző, hiszen Jákob is át tudta lépni a korlátokat. Szelleme nem a valósághoz kötve létezik már, elrugaszkodott attól. A két szerelmes elnyerte egymást. Ettől a pillanattól kezdve elválaszthatatlanok. A menyegző nemcsak az álomban, hanem a valóságban is megtörtént. Az álomban Kamminer rabbi, a valóságban pedig Simon Lévi rabbi nyilvánította hivatalosnak a házasságot.

„A mindent átható zshivaj, a tánc örülete kiszámíthatatlan körhintává olvadt össze, amelyen az egész világ forgott... S akkor egyszerre csak minden megállt. Csak ő pörgött tovább. Széttárt karokkal forgott, lebegve az ürességben... Valami nem volt rendben a dolgok meglevő rendjében. Egyetlenegy világ sem tudott megvalósulni a végéig” (93–94).

A Jákob körül felépült világok mindegyike összeomlik. Ő hirtelen visszazuhan a valóságba. Elméje a megtörtént eseményeket már nem tudja

⁴ Léthé az alvilág folyóinak egyike a görög mitológiában. A görög *lethe* szó jelentése: *feledés*. Az ókori hiedelmek szerint a holt lelkek azért ittak a Léthé vizéből, hogy elfeledjék világi életüket a túlvilági élet előtt. Néhány misztériumvallás szerint az alvilág kapujában két folyó folyik, a Léthé és a Mnemoszüné; a Léthéből feledést isznak az árnyak, míg a Mnemoszüné az emlékezés folyója.

felfogni, tudata összeroppan. A boldogságért nagy áldozatokat kell hozni. Jákob megjárta a miénkkel párhuzamos világokat, hogy megtalálja a szerelmet. A valóságban többé már nem tudott élni, ezért kis idő múlva meghalt egy különös betegségben. A szerelem a fiú halálával teljesül be igazán, és válik örökkössé. Jákob útját még a halál sem képes befejezni, csupán egy negatív lezárást ad a történetnek, és megmutatkozik létének végtelensége.

Kisregény a haldoklásról A világháború egy autista gyermek szemszögéből

A könyv második része a haldoklásról szól, amely agónia nemcsak egy személy haláltusája, hanem az egész zsidó népé. Nem kell évszázadokat visszautazni a múltba, hogy meg tudjuk határozni az események éráját, mivel elegendő a kilencszázharmincas és -negyvenes éveket felidézni. Pontosan a második világháború idejére és annak előzményeire tehető a történet folyamata. Feltűnik az ezerkilencszázkilencvenhármas dátum is, amely a Szerbiában történtekre utal.

Filip David egy historikus környezetbe helyezi a történetet, amelyben megjelenik az álom, és más párhuzamos világok is szóba kerülnek, de jobban kötődik a valósághoz, mint a transzcendenshez. Hivatalosnak tűnő dokumentumokat és naplórészleteket idéz, a hitelesség poétikáját erősítve. A második kisregény kezdetén az apa és Franz doktor nyújtanak részletes tájékoztatást Erik jelleméről és viselkedéséről. A történet folyamába ágyazódnak bele ezek a dokumentumok, köztük a fiú egyes szám első személyben közölt élményei, amelyek csak a róla készült orvosi megfigyelések bemutatása után következnek. Az elbeszélő a jelenből visszatekintve meséli el a történetet. Erről tanúskodnak azok a szöveg eleji átutalások, amelyek a cselekmény kezdetén baljós szándékkal megidézik a jövőt. A következő idézet is erre az állításra ad példát: „Egyszer sok évvel később az elkeseredett emberekkel zsúfolt hajón, akik, akárcsak ő, menekültek, hogy a pusztá életüket mentsék...” (120).

A könyv e szakaszát mindvégig a szenvedés, a lelki vívódás és az otthonalanság érzése jellemzi. Az író kiemeli a kulcsfigura életéből a legjellegzetesebb eseményeket, nem vág bele hosszas életrajzi leírásokba. Erik életének csupán szeleteivel ismerteti meg az olvasót. Két esemény lezajlása között akár több évtizedet átívelően meséli el a történetet. Mindig más és más szereplő szemszögéből bemutatva azt. Ennek segítségével felgyorsítja a regény ritmusát és dinamikáját.

A könyvben a zsidó nép szenvedéseivel egyidejűleg jól követhető Erik sýnlódése is. A különös képességű gyermeket elszakítják szüleitől, majd

kísérleteknek vetik alá. A műben a külső világgal párhuzamosan Erik belső világának, a második énjének a bemutatása is folyik. Megszólal az én másíkja is. Ez az én-idegen már születésétől kezdve tartotta vele a kapcsolatot, igaz, Erik nem ismerte fel, de érezte, hogy valaki belülről figyeli. „Te még nem érted, mit beszélek, még csak zajként, visszhangként érzékelsz” (121). A szellemi fejlődése előrehaladtával kezdte egyre jobban megérteni a jelenséget. A gyermeknek ez az énje sokkal határozottabb, mint a test, amelyben raboskodik, és talán egy kicsit istenszerű is. Belülről irányítja a fiút, tanácsokkal látja el.

A világháború sötét korszakát megelőzően jött világra a kis Erik Weis, pontosan ezerkilencszázharmincháromban, a harmadik birodalom megalapításának évében. Születésétől kezdve különbözött más gyermekektől. Nem tudja magát feltalálni a mindennapokban. Tudatának erejével tárgyakat mozgat, be tud hatolni az emberek gondolataiba, valamint rendkívüli memóriával rendelkezik. Az emberekkel nem ápol jó kapcsolatot, mert nem érti meg őket, ezért jobban szereti az állatokat. Egyetlen olyan barátja van, aki mindenben támogatja, ez pedig a dél-bánáti Franz Rotmayer doktor, aki kezeli őt, és vizsgálja képességeit.

A világháború közeledtével minden németet megbabonáznak Hitler szavai. Az addigi antifasiszták nézetei, közöttük a doktoréi is, száznolcva-fokos fordulatot vesznek. A kedves és barátságos orvos, aki származásából adódóan biztonságban érezhette magát a háború alatt, gunyoros és megalázó hangnemben szól a családhoz. Előnyös helyzetéről meggyőzve Jákobot és Nellyt, magához veszi a gyermeküket. Azt ígéri, hogy oltalmazni fogja, de ezzel ellentétben egy szanatóriumba viszi, amelynek elsődleges célja a különleges képességű emberi egyedek tanulmányozása. „Doktor Franznak van egy nyilvános és egy titkos arca” (118).

Az állandó kínzások és kísérletek hatására Erik mindjobban elfordul a külvilágtól. Az összes addigi emlékét ki akarják irtani, ami minden testi fájdalomnál nagyobb és kegyetlenebb. „Azt hajtogatják nekünk, hogy felejtsünk el mindent, amik addig voltunk” (139). Van olyan pillanat, amikor az embert csak a családja emléke tartja életben. Filip David a második világháborút a bázison fogva tartott gyermekek szemszögéből mutatja be. A háborúval és összeütközésekkel párhuzamosan a gyermekek is megvívják saját harcaikat az életben maradásért. Mint egy élő organizmus, úgy működik a gyerekek csoportja, csak egymásra számíthatnak. Ha szavak nélkül is, de össze tudnak tartani.

Erik a külvilággal és a bensőjében lakozó énjével is állandó harcot vív. Egyszer barátok, másszor pedig ellenségek az én-idegennel, aki a háttérből irányítja a szálakat és osztja a parancsokat, tanácsokat. Nem szeretné, ha

létezése kiderülne. Mindketten jól tudják, hogy csakis egymásra számíthatnak. Erik a külvilág felé közvetítheti parancsait, s hozzá fordulhat, ha el akar szakadni attól egy kis időre. Minden szenvedés idején van valami jó, ami támogatja a megkínzottakat, és életben tartja a lelket. Ilyen személynek számít az ikerpár és a „csoda” is: a Szűz Mária-jelenés. Az ott-tartózkodásuk kezdeti időszakában jelentek meg az ikrek. Ők voltak a vezetők a gyermekfalkában. Nem tudtak beszélni, de szavak nélkül is nyugalmat és összetartást sugalltak. „A hasonmások rejtélyes szerepét soha nem magyarázták meg teljességében, ők egyszerre a nappal és az éj, az ég és föld, a kép és tükörkép szimbólumai” (146). Lényükön érezhető a természetfelettség és a halhatatlanság. Az ikrek a misztikumot képviselik ebben a történetben. Személyük titokzatosságát alátámasztja, hogy egy sziklahasadékban találták meg őket. Az „Idők Ura a masszív kötömbbe szokatlan bemélyedéseket vájt, amelyeken átfújnak a különböző irányból érkező, s éppen itt találkozó szelek [...], egy dolovói paraszt éppen itt talált egy ikerpárt, egy félmeztelen, szinte megfagyott kislányt és egy kislányt. Nem tudtak beszélni, a kemény földön feküdtek” (136–137). Bennük rejlik a láthatatlan vezető, az őrangyal, amely a legsötétebb időkben jelenik meg, hogy életben tartsa a remény kis lángját, amely a lélekben megmaradt. A másik csoda, hogy a szent megjelenik az egyik gyermek számára. „A Boldogasszony ott állt a kút mellett, hosszú ruhában, mosolygott, feje körül pedig ragyogó, fénysugarakból összefonódó dicsfény lebegett. Olyan szép volt, mint a képeken” (144).

Nem tudni, hogy ez a valóságban történik-e, vagy csak egy megkínzott kislány elméjének a produktuma. De minden bizonnyal reményt sugall, van még miért élni, s küzdeni kell a végtelenségig. Az ikrek és más természetfeletti erővel rendelkező gyermekek, de maga a szanatórium is, egy szakrálissal átitatódott jelenséggörbe sorolhatók. Mégsem számítanak misztikusnak, mert bizonyított, hogy a nácik rengeteg pénzt fektettek különleges képességű emberek tanulmányozásába, abból a célból, hogy tökéletesítsék a német katonát és az egész német népet. A különleges képességeket tanulmányozva, tökéletesítve, egyetlen nemzetbe gyúrnák bele az eredményeket, létrehozva az árja fajt.

Amikor a gyermekek a kísérletezéseket már nem tűrik tovább, ártalmatlanítják a személyzetet. Oly könnyen szabadulnak ki az épületből, hogy senki nem tud megálljt parancsolni nekik. Ezt már régen megtehették volna, csak egy szikra kellett, amely lángra lobbantja a haragot. Csak a harag érzése képes arra, hogy az erőt felerősítse, és határtalanra tegye. Egy szikrára volt szükség, egy „elég volt” érzésre, és pillanat alatt ki tudtak szabadulni a fogságból. A felkelés az ikrek befolyása alatt

áll, ők tartják össze ezt a kis hadsereget. „Ők azért vannak itt, hogy segítsenek, hogy megmentsenek bennünket” (140). A lázadással egyidejűleg folyik a sztálingrádi csata. A gyermekek világa és az igazi háború eseményei párhuzamosak. A bázison töltött idő után, a bolyongás és az otthontalanság ideje következik. Falkába verődve járják az utcákat és városokat. Erik néha még vissza-visszagondol az otthonára, nem felejtette el teljesen. A szanatóriumban végzett kínzások tehát sikertelenül végződnek, nem tudják teljesen kiölni az emlékeket. De a gyerekek mégsem próbálják megkeresni a régi otthonukat, pedig egy átlagos tízévesnek az lenne az első gondolata és tette, hogy felkeresse a szüleit. Ezt lehet annak is tulajdonítani, hogy a gyermekek felfogták a háború borzalmait, és tudatosult bennük, hogy ha nekik ilyen fájdalmakat okoztak, akkor a szüleiket még ennyire sem kímélték meg. „Szüleiket meggyilkolták vagy táborokba hajtották ” (151). Egyedül maradnak, de ahelyett, hogy a kétségbeesés uralkodna el rajtuk, falkába szerveződnek. Vannak vezetőik, kiknek alá voltak rendelve a különleges képességgel rendelkezők, utánuk a rangsorban az újonnan hozzájuk szegődött árvák álltak. Egy hierarchikus rendbe szerveződnek, amely jó ideig működőképes. Akad egy pap, aki a hit felé terelné őket, de nem sok sikerrel járt. Hontalanul kóborolnak városról városra, erdőkön és mezőkön telepednek le. Köztük van a kis Erik Weis is, aki nem találja sehol helyét a nagyvilágban. Kiskorában még szüleit sem tudta teljesen megérteni. Nem a szavak embere, a szavakat csak akkor tudja felfogni, ha képet is társíthat hozzájuk. Ezért gyűlik meg a baja a hittel és Istennel is. A Bibliában történeteket az allegorikus ábrázolás távolítja el tőle. „A meteforikus gondolkodás nem jut el a tudatáig” (111). Maga az Isten sem sokat jelentett neki, mert egyetlen képet sem tud kapcsolni hozzá, s ami nem ábrázolható képpel, az nem is létezik. Élményei folytán nem tűri a változatosságot sem. „Egy régi fotel kidobása, egy függöny- vagy szőnyegcsere hisztérikus reakciókat és mély, hosszan tartó traumákat váltott ki belőle” (111). Nem képes nyitni a külvilág felé, mintha teljesen más gondolatmenet működne a fejében. Más, mint a többi gyerek, hiszen különleges képességekkel rendelkező ember. De mielőtt bolondnak bélyegeznénk, felmerül a kérdés, hogy ki is a bolond, ő vagy a többiek? Azok, akik úgy bánnak vele, mint egy kísérleti majommal, vagy az a szülő, aki azért fogadja örökbe, hogy saját gyermeke hiányát pótolja vele. És ha a gyermek akár egy kis elutasítást is tanúsít, visszadugja az elmeegógyintézetbe. Ahelyett, hogy megismerné, kitapasztalná, kifürkészné a vágyait, beszélgetne vele, egy másik életet akar ráerőszakolni. Mintha az egyik gyermek halálával a másikat csak úgy le lehetne emelni a polcról, és ha az nem üzemel megfelelően, vagy

meghibásodott, azon nyomban visszavágják a helyére. Az ilyen események is hozzásegítették Eriket ahhoz, hogy mindjobban elzárkózzon a külvilág és az emberek elől. „Minden benne van az elménkben: A látható és a láthatatlan is, az elérhető is és az elérhetetlen is. A szeretet és a gyűlölet. A születés és a halál” (181). Ez a hely az ő képességeihez volt méretezve. Nem érezte idegennek magát, nem kellett megértenie semmit. Az ő világa volt ez. Ha ebbe visszavonult, akkor mindennemű külvilági hatásra közömbös maradt. Nem érezte az ütések a testén, sem az üvöltözést. Olyan szép és nyugodt volt ott minden, az ő kis tudatában, hogy egyre nehezebben találta a külvilág felé vezető ajtót.

Erik Weis jelleme egy zárt, fejlődésre képtelen jellem, már a gyermekkorában eléri az intelligencia felső fokát, testével nem fejlődik párhuzamosan a lelke. Még ezerkilencszázkilencvenháromban is ugyanazzal az Erikkal találkozunk, akivel a szanatóriumban, a bolyongások és vándorlások idején. „Gyermek vagyok egy aggastyán testébe zárva” (188). Felmerül a kérdés, miért kellett ennyi megaláztatáson és kínzáson végigmennie ennek az embernek, aki nem tett semmit azonkívül, hogy megszületett, élt és életben tartotta a testét. Számára azok voltak különlegesek, akik elámulnak a képességein. De egyszer csak ráunt ezekre a különös lényekre, akik körülvették őt, nem volt miért a valóságban maradnia, nem kötötte ide semmi. És egyre több időt töltött a saját testébe zártan. Biztonságban.

Erik élettörténete mégsem zárul szomorúan, az élete nem hiábavaló. Újra feltűnnek az ikrek, akik biztosítják őt, hogy találkozni fognak más párhuzamos világban. Bár ezen a világon kiközösítettnek számít, máshol örömmel fogadják a hozzá hasonlókat. A kiteljesedés nem a végpont, hanem valami újnak a kezdete. Sohasem lesz magányos, mert társa ott lakozik benne, szorosan a testébe zárva.

„Látod azt az éppen megnyíló kis ajtót? Hozzád méretezve lett megalakotva, és csak te tudsz rajta átmenni. Mi van mögötte? Ezt magadnak kell felfedezned. Bármilyen legyen is az, veled maradok ebben és minden másik világban” (188).

A két kisregény párhuzamai

Bizton állíthatjuk, hogy a két történet az események ok-okozati összefüggésein alapul. Jákob, kis idővel húszéves kora után megtudja, hogy a harminchat igaz ember egyike. A zsidó hitvilágban úgy tartják, hogy a harminchat igaz ember tartja fenn a világot. Leegyszerűsítve, a bölcsen áll a világ. Ez a misztikus elképzelés mélyen gyökerezik a zsidó vallásban, és a történelem homályába vész. Csak az a személy válhat igaz emberré,

aki egy bölcs tanítványa, és betart minden szabályt és törvényt. Ő a talmid hákhám. Úgy tartják, hogy a harminchat ember egyike sem tudja magáról, hogy az igazak közé tartozik. Ha erre rájön, akkor kis idő múlva meghal, és egy másik ilyen ember kerül majd a helyébe. Ennek a felfogásnak etikai szerepet is lehet tulajdonítani. Bármelyik ember lehet az igazak egyike, ezért mélyen be kell tartania a vallás törvényeit, mert egy halandó nem vállalhatja magára a világ bukását. Ha az ilyen személyt elveszítik, azzal felborítják a világegyetem egyensúlyát, és a biztos kárhozatot jelenti a nép számára.⁵ Jákobbal saját apja tudatta ezt a titkot, miután a fiú örök hűséget fogadott Ráchelnek. Azzal, hogy a rabbi a fogadott fia tudomására hozta ezt a misztériumot, annak biztos halálát okozta. Az igaz ember nem tudhatja meg, hogy életének mekkora súlya van a világegyetem sorsára nézve. A rabbi tudta, hogy Jákob a szerelem keresésének fogja szentelni az életét, és ennek árnyékában már nem lett volna képes lelkét teljesen a hitnek áldozni. A fiú halálával felborult a világegyetem rendje. Ezzel együtt szörnyű történelmi események láncolata vette kezdetét. „Jaj nekünk. Nem ismertük fel az igaz embert, elment ebből a világból, és mi nem ismertük fel. Az igaz emberek a világ alapjai. Ha elmegy az igaz emberek valamelyike, a világ kibillen egyensúlyából. Ez pedig azt jelenti, nagy szerencsétlenségeket és szenvedéseket várhatunk, annál is sokkal nagyobb katasztrófákat, mint amelyek most történnek velünk” (101). A második világháború szörnyűségeinek és a zsidó nép meghurcoltatásának az oka visszavezethető a fiatal Jákob haláláig. Ennek a fiúnak az elvesztése óriási következményeket von maga után, amelyek egy egész társadalom sorsára kihatással vannak. A szerelmi katarzis vezetett az egész zsidó nép és az egész világ haldoklásáig.

Az első kisregényben nincs konkrét időmeghatározás, de mégis erősen érezhető, hogy a távoli múltban játszódik a cselekmény. Példázatszerű történetek hangzanak el, zsidó bölcsességektől visszhangzik a történet. A vándorlás érzésvilága is felfedezhető benne.

A második kisregény időbelisége sokkal racionálisabb, elhelyezhető a történelemben, hivatalos dokumentumok révén is, amelyek egyfajta eredetiséget, valószerűséget hordoznak.

A szerelemről szóló részben a főszereplő egyre jobban távolodik a saját világától, mindjobban elrugaszkodik a valóságtól. A másodikban pedig Erik egyre mélyebbre süllyed saját tudatába. Az önnön elméjén keresztül lép át más dimenziókba. Ezek az utazások a saját bensőjének alapos, de bizonytalan feltérképezései.

⁵ Komoróczy Géza: *A36 igaz ember, avagy a tökéletesen titokzatos társaság* című előadása nyomán. Internetes forrás: <http://www.judaisztika.hu/attachments/00000151.pdf>

Mindkét műalkotás zárlatában egy-egy lakodalom eseményei zajlanak. Az elsőben Jákob álombeli lakodalma, amely már a valóságtól távol történik, és a fiú szellemi összeomlása követi. A másodikban ugyanez egy hajón játszódik, amelyen bolondokat és halottakat szállítanak. Majd a násznép is a fedélzet utasai közé keveredik. Az élet és a halál éles kontrasztját, a koporsók és a menyegző egy időben való megjelenítése konstituálja. Kis idő múlva egy mindent felemésztő tűzvész következik. Mindkét történet testi megsemmisüléssel végződik. A főhős teste elpusztul, de lelkének ép-ségéről kapunk még egy utolsó jelet, egy látomásszerű képet, hogy az elpusztíthatatlan, és folytatja örökös, mindig megújuló létezését. A születés és halál nem lehet kezdet és befejezés.